

Jacobsen, J.P.: *Fru Marie Grubbe* (uddrag, 1876)

I 1873 kunne J.P. Jacobsen læse de første kapitler højt for Georg Brandes af den roman, der senere skulle stå som naturalismens hovedværk. Jacobsen havde fundet sit stof og var i gang med en historisk roman om adelsfruen Marie Grubbe (1643-1718) – en skæbne, som tidligere Holberg, Blicher og H.C. Andersen havde behandlet litterært. Men der skulle gå tre år, før bogen lå færdig, for Jacobsen var om nogen kendt for sin omhu med detaljen.

J.P. Jacobsen (1847-1885) blev født i Thisted i et købmandshjem. I skolen var Jens Peter for det meste den dårligste i sin klasse, men fik dog højeste karakter i botanik og dansk. Efter realeksamen blev J.P. Jacobsen sendt til København for at blive student, men til forældrenes skam dumpede han og måtte gå et år om.

Efter studentereksamen indskrev J.P. Jacobsen sig som 20-årig på universitetet og begyndte sine studier i naturvidenskab. I 1870 blev J.P. Jacobsen bedt om at introducere Charles Darwin i vennen Vilhelm Møllers nystartede *Nyt dansk Maanedsskrift*. En af de centrale artikler, Jacobsen skrev, handlede om parringsvalget og kan ses som et væsentligt forstudium til *Fru Marie Grubbe*.

I *Fru Marie Grubbe* (1876) udforsker Jacobsen en kvindes driftsliv og viser, hvordan driften bliver skæbne. I den henseende er romanen rendyrket naturalisme: dens beskrivelse af Marie Grubbes reaktionsmønstre er et studium i arv og miljø. Romanen skildrer adelskvindens opstigning og fald, og J.P. Jacobsen formår at formidle hendes erotiske fantasier og vise, hvordan parringsvalget er styrende for hendes liv, analogt med Darwins beskrivelse af dyrene.

I den klassiske åbningsscene gengiver J.P. Jacobsen den 14-årige Maries erotiske fantasier og impulsive handlinger.

J.P. Jacobsen: Fru Marie Grubbe (uddrag)

Kapitel 1

1

Den Luft, der laa under Lindetræernes Kroner, havde vugget sig frem over den brune Hede og de tørstige Marker; den var bleven baget af Solen og støvet af Vejene, men nu var den rensat af det tætte Løvhang, svalet af de kølige Lindeblade, og Duften af Lindens gule Bloster havde gjort den fugtig og givet den Fylde. Nu laa den og blinkede stille og saligt op i det lysegrønne Hvalv, kjærtegnet af sagte dirrende Blade og af hvidgule Sommerfugles flimrende Vingeslag.

2

De Menneskelæber, som aandede denne Luft, vare svulmende og friske, den Barm, den højnede, var ung og spæd. Barmen var spæd, og Foden var spæd, Midjen smal, Væksten slank, og der var en vis mager Styrke i den hele Skikkelse. Frodigt var kun det stærke, dunkeltgyldne Haar, der halvt var bundet og halvt hang løst; for den lille, mørkeblaa Fløjelshue var gleden af og hang om Halsen i sine knyttede Hagebaand ned paa Ryggen som en lille Munkehætte. Ellers var der intet Klosterligt ved Dragten; en bred og ligeskaaren Lærredskrave slog ned over en lavendelblaa Hvergarnskjole med korte og vide, opskaarne Ærmer; ud af dem brusede et Par store Poseærmer af fint, hollandsk Lin. En højrød Sløjfe sad paa Brystet og højrøde Sløjfer paa Skoene.

3

Hun gik med Hænderne på Ryggen og med foroverbøjet Hoved. Med legende, sirlige Skridt gik hun langsomt op ad Gangen; men ikke ligefrem; hun gik i Bugter; snart var hun ved at støde imod et Træ paa den ene Side, snart var hun ved at komme ud mellem Træerne paa den anden Side. En Gang imellem standsede hun, rystede Haaret fra Kinderne og saae op mod Lyset. Det dæmpede Skjær gav hendes barnehvide Ansigt en matgylden Lød, der gjorde de blaaladne Skygger under Øjnene mindre synlige; de røde Læber blev

purpurbrune og de store, blaa Øjne blev næsten sorte. Hun var nydelig var hun: lige Pande, svagt kroget Næse, kort, skarpskaaren Underlæbe og stærk, rund Hage og fint rundet Kind og ganske smaa Øren og rent og skarpt tegnede Bryn ... Hun gik og smilte, let og tankeløst, tænkte paa Ingenting og smilte i Harmoni med Alt omkring hende. Hun kom til Ende med Gangen, standsede og gav sig til at svinge rundt paa Hælen, halvt til højre og halvt til venstre, stadigt med Hænderne paa Ryggen, med Hovedet lige, Blikket opad, og hun nynnede monotont og afbrudt i Takt med sin Svingen.

4

Der laa to Graastenfliser og var Trappetrin ned til Haven, til Haven og det skarpe, hvide Sollys. Den skyfri, blaahvidste Himmel saae lige ned i den, og den Smule Skygge, der var, holdt sig tæt ind til Foden af de klippede Buksbomhække. Det skar i Øjnene, selv Hækken stod og gnistrede Lyset fra sine blanke Blade i skarpe, hvide Blink. Ambraen slæbte sig i hvide Snirkler ud og ind, frem og tilbage om tørstige Balsaminer, Boboreller, Gyldenlakker og Nelliker, der stod og stak Hovederne sammen ligesom Faar paa aaben Mark. Ærterne og Bønnerne henne ved Lavendelrækken vare ved at falde fra Stængerne af Varme, Morgenfruerne havde opgivet det Hele og stod og saae Solen lige op i Ansigtet, men Valmuerne havde kastet deres store, røde Blomsterblade og stod i de bare Stilke.

5

Barnet i Lindealleen sprang ned over Trinene, løb gennem den solhede Have, med bøjet Hoved, som man løber over en Gaard i Regnvejr. Hun styrede hen imod en Trekant af dunkle Takstræer, smuttede om bagved dem og gik saa ind i den store Løvtue, der var en Levning fra de Belowers Tid. En vid Rundkreds af Ælmetræer havde de flettet sammen foroven, saavidt Grenene kunde naa, og det runde Hul i Midten havde de gitret til med Lægter og Rafter. Slyngende Roser og valske Kaprifolier groede stærkt op i Ælmeløvet og tættede godt, men til den ene Side var de slaaet fejl, og Humlen, der var plantet efter med, havde forknyttet Ælmeqvistene og magtede ikke selv at lukke for Hullet.

6

For Indgangen til Stuen laa der to hvidmalede Havheste; derinde stod der en lang Træbænk og et Bord; Pladen til Bordet var af Sten; stor og oval havde den været, men det Meste af den laa paa Jorden i tre Stykker, kun et lille fjerde laa løst over det ene Hjørne af Bordrammen. Ved det satte Barnet sig, tog Benene op paa Bænken, lænede sig tilbage og lagde Armene over Kors. Hun lukkede sine Øjne og sad ganske stille; der kom et Par smaa Rynker i Panden, en Gang imellem bevægede hun Øjenbrynene og smilte let:

7

"I Stuen med de røde Purpurtæpper og den forgyldte Alkove ligger Griseldis for Margrevens Fødder, men han støder hende bort; nys har han revet hende op fra det lune Leje, nu aabner han den smalle, rundbuede Dør, og den kolde Luft strømmer ind paa den stakkels Griseldis, der ligger paa Gulvet og græder, og der er intet Andet mellem det kolde Nattepus og hendes varme, hvide Legeme end det tynde, tynde Lin. Men han jager hende ud og laaser Døren efter hende. Og hun trykker den nøgne Skulder op til den kolde, glatte Dør og hulker og hører ham gaa blødt inde paa Gulvets Tæpper, og gennem Nøglehullet kommer Lyset fra den duftende Kjærte og sætter sig som en lille, rund Sol paa hendes blottede Bryst. Og hun lister sig bort og gaar ned ad den mørke Marmeltrappe og der er ganske stille, hun hører ikke andet end den bløde, klappende Lyd af sine nøgne Fødder paa de isnende Stentrin. Saa kommer hun udenfor. Sneen ... nej, det regner, det skylregner, og det tunge, kolde Vand plasker ned paa hendes Skuldre; Linet klæber fast til hendes Legeme, og Vandet driver ned ad hendes bare Ben, og hun træder med de skære Fødder i det bløde, kolde Dynd, der glider glat ud til Siden under Fodbladet. Og Vinden ... Buskene river hende og flænger hendes Kjole, nej, hun har jo ingen Kjole paa ... som det flængede mit brune Skjørt! – der maa vist allerede være Nødder i Fastruplund, alle de Nødder, der var paa Viborg Marked ... Gud veed, om Ane har faet Ro i sine Tænder ... Nej! Bruhnhylde Note! – den vilde Hest sprænger afsted ... Bruhnhylde og Grimmild – Dronning Grimmild vinker ad Mændene, vender sig og gaar bort. Og de slæber Dronning Bruhnhylde frem, og en lav, sort Karl med svære,

lange Arme, En som Bertel i Bomhuset, tager i hendes Bælte og rykker det over, og han smøger hendes Kittel og hendes Underkjortel af hende, og med sine sorte Næver stryger han Guldringene af de hvide, myge Arme, og en stor, halvnøgen, brun og laadden Karl lægger sin haarede Arm om hendes Liv, og med sine plumpe, brede Fødder træder han Sandalerne af hende, og Bertel vikler hendes lange, sorte Lokker om sin Haand og trækker bort med hende, og hun følger ham med foroverbøjet Krop, og den Store lægger sine svedige Haandflader paa hendes nøgne Ryg Note og skubber hende fremad, fremad hen til den sorte, fnysende Hingst, og de slænger hende ned i det graa Støv paa Vejen og de knytter Hestens lange Hale om hendes Ankler ..."

8

Saa kom Rynkerne igjen og blev der længe, hun rystede paa Hovedet og saae mere og mere fortrædelig ud, endelig slog hun Øjnene op, rejste sig halvt og saae sig træt og misfornøjet omkring.

9

Myggene dansede henne for Aabningen mellem Humlerankerne, og det drev paa derude fra Haven stødvis med Duft af Mynte og Hjærtensfryd og imellem med Duft af Dild og Anniskaal. En lille, tummelumsk, gul Edderkop løb kildrende hen over hendes Haand og fik hende til at springe op fra Bænken. Hun gik hen mod Indgangen og rakte efter en Rose, der sad oppe i Løvet, men hun kunde ikke naa den. Saa gik hun udenfor og plukkede af Slyngroserne; jo mere hun plukkede, jo ivrigere blev hun, og snart havde hun Skjørtet fuldt. Hun bar dem ind i Løvestuen og satte sig ved Bordet. Een for een tog hun dem op af Skjødet og lagde dem paa Stenpladen tæt op til hinanden, og snart var Stenen skjult under et blegrødt, duftende Svær.

10

Den sidste Rose var tagen, hun glattede Skjørtets Folder og de løse Blomsterblade og de grønne Blade, der havde sat sig fast i Kjolens Luv, strøg hun af, og blev saa siddende med Hænderne i Skjødet og saae paa Rosenfloret.

11

Denne Blomsterlød, der krusede sig i Skjær og Skygger, fra Hvidt, der rødmer, til Rødt, der blaaner, fra fugtig Rosa, der næsten er tung, til et Lilla saa let, at det kommer og gaar som om det drev i Luften – Hvert enkelt, rundet Blomsterblad, yndigt hvælvet, blødt i Skyggen, men i Lyset med tusinde neppe synlige Gnister og Blink; med alt sit favre Rosenblod samlet i Aarer og spredt i Huden ... og saa den tunge, søde Duft, den drivende Em af den røde Nektar, som koger i Blomsternes Bund

12

Hurtigt strøg hun sine Ærmer op og lagde de nøgne Arme ned i Rosernes milde, fugtige Kjølighed. Hun vred dem rundt i Roserne, der med løste Blade flagrede mod Jorden, saa sprang hun op og fejede med ét Strøg Alt det bort, der var paa Bordet og gik ud i Haven, rettende paa sine Ærmer. Med blussende Kinder og hastige Skridt gik hun ned gennem Gangene og ud, og fulgte saa langsomt Havediget op mod Kjørevejen. Paa den var der kort før Indkjørslen til Gaarden et Læs Hø væltet; flere Læs holdt bagved og kunde ikke komme frem. Ladefogden pryglede Kusken med en brun Stok, hvis Politur glimtede i Solen.

13

Lyden af Slagene gjorde et uhyggeligt Indtryk paa Barnet, hun holdt sig for Ørerne og gik hastigt op mod Gaarden. Kjælder døren ned til Bryggerset stod aaben; hun smuttede derned og slog Døren i efter sig.

14

Det var den fjortenaarige Marie Grubbe, Datter af Hr. Erik Grubbe til Tjele Hovedgaard.

15

(...)

Kapitel 18

I en alder af 17 ægter Marie kongesønnen Ulrik Frederik Gyldenløve, der er statholder over Norge. Efter gensidig utroskab opløses ægteskabet i 1670 og Marie Grubbe gifter sig siden med Herremanden Palle Dyre fra Sindinggaard. Men her forelsker hun sig og stikker af med karlen Søren Sørensen. Parret slår sig ned som færgefolk ved Grønsund på Falster, hvor de lever i dyb fattigdom og bliver alkoholikere. Søren får tilmed en fængselsdom for drab, så det er en noget desillusioneret Marie Grubbe, som forfatteren og magisteren Ludvig Holberg træffer i 1711.

16

(...)

17

En Dag i Begyndelsen af denne Ventetid gik Marie ud for at tage mod Færgen, som just lagde til Land. Der var to Rejsende ombord, og den ene af disse, en Haandværkssvend, optog ganske hendes Opmærksomhed ved at nægte at vise sin Vandrebog, som han paastod at have viist Færgefolkene, da de tog ham ombord, hvad disse imidlertid benægtede. Da hun imidlertid truede Svenden med at han skulde betale hel Takst, naar han ikke ved sin Vandrebog beviste at han var rejsende Svend og som saadan kun pligtig at betale det Halve, faldt han tilføje. Først da dette var afgjort, lagde Marie Mærke til den anden Passager, en lille, spinkel Skikkelse, der bleg og frysende af den nys overstandne Søsye stod stramtindhyllet i sin sortgrønne, grovtraadede Kappe og støttede sig mod Rælingen af en optrukken Baad. Han spurgte i en gnaven Tone, om han kunde faa Logi i Burrehuset, og Marie svarede, han kunde se paa Lejligheden.

18

Hun viste ham saa et lille Kammer, der foruden Seng og Stol indeholdt en Tønde Brændevin med Tragt og Spildebakke, nogle store Dunke med Sirup og Eddike, og endelig et Bord med perlemaledede Ben og Plade af firkantede Lertøjsfliser, hvor der i sortviolette Tegninger var fremstillet Scener af det gamle og det nye Testamente. Den Fremmede bemærkede straks, at der var

tre af Fliserne, der alle fremstillede Jonas, som kastes i Land fra Hvalfiskens Gab, og da han lagde Haanden paa en af dem, gøs det i ham, og han sagde han vilde faa Snue, dersom han var saa uforsigtig at sidde og læse med Albuerne paa Bordet.

19

Paa Maries Forespørgsel forklarede han, at han var taget bort fra Hovedstaden for Pestens Skyld og vilde blive her paa Stedet til den var holdt op igjen, han spiste kun tre Gange om Dagen og kunde ikke taale Saltmad eller friskbagt Brød, forøvrigt var han Magister, for Tiden Alumnus paa Borchs Collegium og hed Holberg, Ludvig Holberg.

20

Magister Holberg var en meget stille Mand, med et overordenlig ungdommeligt Udseende, han saae ved første Øjekast kun ud til at være en atten, nitten Aar gammel, men lagde man Mærke til hans Mund og hans Hænder og Udtrykket i hans Stemme, kunde man nok skjønne, han maatte være ikke saa lidt ældre. Han holdt sig meget for sig selv, talte lidt og som det syntes ikke gjerne. Dog skyede han ingenlunde Selskab, naar han blot kunde have det saaledes, at man lod ham i Fred og ikke vilde drage ham ind i Samtalen, og det var ham aabenbart en Fornøjelse, naar Færgen bragte Rejsende hen eller hjem, eller naar Fiskerne kom i Land med deres Dræt, i Afstand at betragte deres Travlhed og lytte til deres Ordskifte. I det Hele taget holdt han meget af at se Folk arbejde, enten det saa var med at pløje eller stække eller sætte Baade ud, og var der En, der tog et Tag, som oversteg det almindelige Jevnmaal af menneskelige Kræfter, kunde han smile helt tilfreds derved og løfte paa Skuldrene i stille Velbehag. Da han havde været i Burrehuset en Maanedstid, begyndte han at nærme sig Marie Grubbe eller tillod hende at nærme sig ham, og de sad tidt i de lune Sommeraftener og talte med hinanden en Timestid eller to i Træk inde i Krostuen, hvor saa Døren stod aaben og gav Udsigt ud over det blanke Vand til det blaaligt dæmrende Møen.

21

En Aftenstund, da deres Bekjendtskab var blevet temmelig gammelt, havde Marie fortalt ham sin Historie og endt den med et Klagesuk over, at Søren var bleven taget fra hende.

22

"Jeg maa bekjende," sagde Holberg, "at jeg er aldeles uformuendes til at begribe, hvorlunde I har kunnet præferere en gemen Staldkarl og Stoddere for en saa perfekt Cavalliere som hans Excellence Statholderen, der jo dog af alle berømmes som en Mester i Belevenhed og fine Manerer, ja som et Mønster paa hvad som besynderligen er galant og aimabelt."

23

"Endog han havde været deraf saa fuld som den Bog, der kaldes for alamodische Sittenschule, det vilde intet have vejet saa meget som en Fjer, eftersom jeg nu en Gang havde for ham en saadan degout og Afsky, at jeg knap kunde taale ham for mine Øjne, og I veed, hvor aldeles uovervindelig en saadan degout kan være, saa om En havde en Engels Dyd og Principier, saa vilde den naturlige Afsky dog bære Sejren derfra. Min arme nuværendes Mand derimod, til ham optændtes jeg af en saa hastig og uformodenlig Tilbøjelighed, at jeg kan intet andet end tilskrive det en naturlig Attraktion, som heller intet var at modstaa."

24

"Saadan kalder jeg vel raisoneret! Vi har da kuns at pakke ned al Verdens Morale i en Kiste og skikke den til Hekkenfjeld og leve efter vore Hjærtens Lyster, thi der er jo ikke den Uterlighed til, En nævne vil, den jo kan klædes op som en naturligen og uovervindeligen Attraktion, og heller ikke den Dyd er til, iblandt alle de Dyder, der opregnes kan, at En jo lettelig siger sig den fra, thi der vil være den, som haver degout for Maadehold, den for Sandfærdighed og den for Ærbarhed, og saadan naturlig degout er aldeles uovervindelig, vil de sige, og den, som er beladt dermed, derfor ganske uskyldig. Men I er for vel oplyset, Morlille, til at I ikke skulde vide, at et saadant er kuns skammeligt Hjernespinde og Daarekistesnak."

25

Marie svarede ikke.

26

"Troer I da ikke paa en Gud, Morlille," vedblev Magisteren, "og paa det evige Liv?"

27

"Gud have Lov og Tak, jo, jeg gjør, jeg tror paa Vorherre."

28

"Men den evige Straf eller evige Løn, Morlille?"

29

"Jeg tror, hver Menneske lever sit eget Liv og dør sin egen Død, det tror jeg."

30

"Det er jo ingen Tro, tror I paa Opstandelsen?"

31

"Hvordan skal jeg opstaa? som det unge, uskyldige Barn jeg var, jeg først kom ud mellem Folk og Ingenting vidste og Ingenting kjendte, eller som den Gang, jeg æret og misundt som Kongens Yndling var Hoffets Zirat, eller skal jeg opstaa som den gamle, fattige, haabløse Marie Færgemands, skal jeg? og skal jeg svare til, hvad de andre, Barnet og den livsranke Kvinde de synded', eller skal en af dem svare for mig? Kan I sige mig det, Hr. Magister?"

32

"Men I har jo dog kuns havt een Sjæl, Morlille!"

33

"Ja, har jeg?" spurgte Marie og sank hen i Tanker. "Lad mig tale med Jer ret oprigtigen," fortsatte hun, "og svar mig som I tænker: tror I, at den, som sit ganske Liv igjennem har forsyndet sig haardeligen mod sin Gud og Skabere, men som i sin sidste Stund, naar han ligger og drages med Døden, bekjender sin Synd af et oprigtigt Hjærte og angrer og giver sig Gud i Vold uden Tvivl og uden Betænkning, tror I, den er Gud velbehageligere end En, som ogsaa har

været ham haardt imod med Synd og Forargelse, men saa i mange Livsens Aar har stridt for at gjøre sin Pligt og baaret hver Byrde uden at knurre, men aldrig i Bøn eller aaben Anger har begrædt sit forrige Levnet, tror I, at hun, som har levet som hun har troet, var rettelig levet, men uden Haab om Belønning hisset og uden Bøn derom, tror I, Gud vil skyde hende fra sig og kaste hende bort, endog hun aldrig bad Gud et Bønnens Ord?"

34

"Derpaa tør intet Menneske svare," sagde Magisteren og gik.

35

Kort efter rejste han.

36

Det næste Aar i Avgust faldt Dommen over Søren Færgemand, og lød paa tre Aars Arbejde i Jern paa Bremerholm.

37

Lang Tid var det at lide, længere Tid at vente, saa gik da ogsaa den.

38

Søren kom hjem, men Fangenskabet og den haarde Behandling havde nedbrudt hans Sundhed, og inden Marie havde plejet ham et Aar, bar de ham paa Kirkegaarden.

39

Endnu et langt, langt Aar maatte Marie drages med Livet. Saa blev hun pludselig syg og døde. Hun var under sin hele Sygdom slet ikke ved sin Forstands Brug, og Præsten kunde derfor hverken bede med hende eller berette hende.

40

En sollys Sommerdag begrov de hende ved Sørens Side, og udover det blanke Sund og de korngyldne Marker, sang det fattige Ligfølge, træt af Varmen, uden Sorg og uden Tanke Note:

Vreden din afvend, Herre Gud, af Naade,
Riset det blodigt, som os over Maade,
Plaget saa redelig af en Vredes Brynde,
Fordi vi synde.

Thi om du efter vore Synder onde,
Straffed', som du med al Rette kunde,
Da maatte Alting gaa i Grund, og falde,
Ja, een og alle.

J.P. Jacobsen: Fru Marie Grubbe (1876). Det danske Sprog- og Litteraturselskab og Borgen, 1989